

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของโครงการกองทุนหมู่บ้านโดยตรงนั้นยังไม่มี เนื่องจากโครงการกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายของรัฐบาลโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้ใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตามยังมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกองทุนต่าง ๆ ที่มีรูปแบบคล้ายกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพ กลุ่มธุรกิจชุมชนที่กลุ่มหรือองค์กรได้ดำเนินการจนประสบความสำเร็จและมีความเข้มแข็ง ซึ่งผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาลงไปในรายละเอียดแต่ละปัจจัย เช่น ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านสังคมและปัจจัยด้านการเมืองที่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการและส่งผลให้การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์มีความเข้มแข็ง โดยผู้ศึกษาวิจัย ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

1. โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
2. ทฤษฎีระบบ
3. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน
4. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
5. แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

ซึ่งในหัวข้อต่าง ๆ เหล่านี้จะกล่าวถึง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกัน:

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

1. ความเป็นมาของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในชุดปัจจุบันซึ่งมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มในการแก้ปัญหา ตลอดจนส่งเสริมสร้างศักยภาพทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านชุมชนเมือง โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนระหนึ่งล้านบาท พร้อมเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถ ในการจัดระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองโดยประชาชนกันเอง

จเด็จ อินสว่าง อธิบดีกรมพัฒนาชุมชน พระสุบิน ปณีโต พระนักพัฒนา ผู้ริเริ่ม ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ภาคตะวันออก เอนก นาคะบุตร ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุน หมู่บ้าน สุวิทย์ คุณกิตติ ประธานคณะกรรมการโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ และ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในฐานะผู้นำของรัฐบาล ได้กล่าวถึงโครงการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง เนื่องในโอกาสการสัมมนา เรื่อง การเตรียมความพร้อมโครงการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2544 ณ ศูนย์อิมแพค เมืองทองธานี จังหวัด นนทบุรี สรุปว่า ในปัจจุบันทุกฝ่ายได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและสำหรับ หลาย ๆ แห่งวิกฤตเศรษฐกิจนี้ได้ลุกลามจนกลายเป็นวิกฤตทางสังคมไปแล้ว นโยบายกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการต่อสู้กับปัญหาความยากจนของประเทศชาติ โดยรัฐบาลได้ออกเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.2544 และระเบียบให้ใช้บังคับตั้งแต่ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2544 การดำเนินการตามระเบียบดังกล่าวในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ จนถึงระดับหมู่บ้าน ตาม กระบวนการของระเบียบ ฯ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้ เข้าใจสาเหตุของวิกฤตชาติว่าอยู่ที่การพัฒนาที่ทำลายฐานล่างของสังคมแนวทางแก้ไขปัญหา คือ การเสริมฐานล่างของสังคมให้เข้มแข็งถ้าทุก ๆ หมู่บ้านทั่วประเทศมีความเข้มแข็งทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและจิตวิญญาณ ฐานของสังคมย่อมแข็งแรง รองรับสังคมข้างบนให้เติบโตไปได้ อย่างมั่นคง ด้วยความเชื่อมั่นในนโยบายและมีความเชื่อมั่น ว่าพลังชุมชนทั้งหมดจะเป็นพื้นฐาน พลัดแผ่นดินที่ทำให้ประเทศไทยมั่นคง ทุกหมู่บ้านหายจน ทุกตำบลเข้มแข็ง เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประเทศชาติต่อไป ซึ่งในการดำเนินการตาม โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังกล่าวรัฐบาลได้ยึดหลักปรัชญา วัตถุประสงค์ หลักการจัดการเงินและแนวทางการจัดสรรเงิน กลไกในการดำเนินงาน ความสำเร็จของ โครงการตลอดจนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานตามโครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ รัฐบาลได้ยึดหลักปรัชญาและวัตถุประสงค์ ดังนี้ (สำนักงานกองทุนเพื่อ พัฒนาสังคม. 2544 : 14-40)

2. ปรัชญา

2.1 เสริมสร้างสำนักความเป็นชุมชนและท้องถิ่น

2.2 ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต จัดการหมู่บ้านชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญา

ของตนเอง

2.3 เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน

2.4 เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชนและ

ประชาสังคม

2.5 กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

3. วัตถุประสงค์

3.1 เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมืองสำหรับการลงทุน เพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทา เหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีให้แก่ ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

3.2 ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัด ระบบและบริหารจัดการหาเงินทุนของตนเอง

3.3 เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความค้ำจุน เพื่อแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจ พืชผักในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

3.4 กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต

3.5 เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของ ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

4. หลักการจัดสรรเงิน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ มีหลักการในการจัดสรรเงินให้แก่กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง ดังนี้

4.1 ความพร้อม ความสนใจและควรมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านหรือ ชุมชนเมือง

4.2 ความพร้อมของคณะกรรมการกองทุน ที่เน้นความพร้อมของบุคคลทั้งใน ด้านความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการกองทุน

4.3 ความพร้อมของระบบการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของ คณะกรรมการกองทุนโดยสมาชิก

4.4 ความพร้อมของการบริหารจัดการที่สอดรับและเกื้อกูลกันระหว่างกองทุน หมู่บ้านหรือชุมชนเมืองกับกองทุนอื่น ๆ ที่หน่วยงานราชการจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

5. กลไกในการบริหารกองทุน

5.1 ระดับชาติ

5.1.1 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนการดำเนินงาน

5.1.2 สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ

5.1.3 คณะอนุกรรมการสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนตัวแทนประชาชนเป็นองค์ประกอบ มีหน้าที่ในการปฏิรูป

ระบบราชการ บุคลากรการทำงาน ร่วมกันเพื่อสนับสนุนการทำงานของคุณและคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนคณะหมู่บ้านระดับจังหวัดและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและคณะกรรมการชุมชนเมือง

5.2 ระดับจังหวัด

มีคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่ให้ความเห็นชอบผลการประเมินความพร้อมของกองทุนซึ่งผ่านการประเมินของคณะกรรมการระดับอำเภอและสนับสนุนการเตรียมความพร้อมติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุน ด้านวิชาการและในด้านการจัดการให้แก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการระดับอำเภอ

5.3 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่มองค์กรประชาชนและประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน ซึ่งเข้ามาโดยวิธีชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้านหรือชุมชน จำนวน 9 - 15 คน

6. แนวทางการจัดสรรเงินอุดหนุนกองทุนหมู่บ้าน

6.1 จัดสรรตามความพร้อมของหมู่บ้าน

6.2 ขั้นตอนการจัดสรรมีดังนี้

6.2.1 จัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน

6.2.2 ยื่นคำขอขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้าน

6.2.3 ประเมินความพร้อม

6.2.4 จัดสรรให้กลุ่มที่มีความพร้อมก่อนเตรียมความพร้อมในกลุ่มที่ยังไม่ผ่านการประเมิน

6.2.5 จัดสรรเพิ่มเติมในส่วนที่ผ่านการเตรียมความพร้อมแล้ว

6.3 การจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านการขึ้นทะเบียนกองทุนหมู่บ้าน และการประเมินความพร้อมให้เป็นไปตามระเบียบ คำสั่ง แนวทางวิธีปฏิบัติที่คณะกรรมการกำหนด

6.4 วงเงินการจัดสรรแก่กองทุนหมู่บ้านที่มีความพร้อมกองทุนละหนึ่งล้านบาท

7. ความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนชุมชนเมือง

การดำเนินงานตามโครงการกองทุนหมู่บ้านและกองทุนชุมชนเมืองจะประสบผลสำเร็จได้หากมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

7.1 ชาวบ้านมีจิตสำนึก ร่วมกันในการเป็นเจ้าของกองทุน

7.2 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง รวมทั้งเคารพในกติกาที่กำหนดร่วมกัน

7.3 มีคณะกรรมการกองทุนที่เป็นคนที่มีความรู้ มีประสบการณ์ มีความเสียสละ และความรับผิดชอบ

7.4 มีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งการเรียนรู้ร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำร่วมกัน
ติดตามตรวจสอบร่วมกันและรับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

7.5 มีความสามัคคี ความเอื้ออาทร เกื้อกูลผู้ด้อยโอกาส

7.6 มีการประสานความร่วมมือ ทั้งในด้านการเรียนรู้ และกิจกรรมร่วมกัน
ในลักษณะเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

8. ยุทธศาสตร์ของกองทุนหมู่บ้าน

8.1 ยุทธศาสตร์เตรียมความพร้อม พัฒนาการ และความพร้อมของชุมชนแต่ละ
แห่งไม่เท่ากัน เช่น หมู่บ้านที่มีความพร้อมที่จะจัดการกับกองทุนหมู่บ้านได้ทันที หรือหมู่บ้านที่
ยังต้องปรับปรุงและพัฒนาในบางด้าน และหมู่บ้านที่ยังต้องได้รับการดูแลและปรับปรุงพัฒนา
อย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมความพร้อม ทั้งในด้านความเข้าใจต่อเป้าหมายของเงิน
หนึ่งล้านบาทและการเตรียมความพร้อมในด้านการจัดการ

8.1.1 เตรียมความเข้าใจต่อเป้าหมายของเงินหนึ่งล้านบาท เป้าหมายนี้คือ
การให้ทุนทางเศรษฐกิจที่ชุมชนเป็นเจ้าของได้เองเกิดขึ้นและเรียนรู้การปกครองท้องถิ่นของ
การเมืองภาคประชาชน รัฐและชุมชนต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการใช้เงิน
ในทางที่ผิด จนเกิดความไม่เข้าใจถึงระหว่างรัฐกับราษฎรและกลายเป็นความรุนแรงในที่สุด
วิธีการเตรียมความพร้อมจะต้องใช้การประชุมสมาชิกในหมู่บ้าน โดยผู้อำนวยการความสะดวก
จะเป็นหน่วยงานทางราชการ หรือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็ได้ แต่ไม่ใช่จัดประชุมเพื่อให้ชาวบ้าน
มารับฟังข้อมูลแล้วก็แยกย้ายไปกันเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่าง
เป็นอิสระเต็มที่และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะสมาชิกของชุมชน ในการใช้เงินก้อนนี้เพื่อ
การพัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การประชุมนั้นไม่จำเป็นต้อง
ต้องประชุมครั้งเดียว แต่สามารถจัดได้ตามความต้องการและตามความเหมาะสมและสามารถที่
จะเชิญวิทยากรจากภายนอกที่มีความรู้ความเข้าใจชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็น
หรือให้ข้อมูลก็ได้

8.1.2 เตรียมความพร้อมด้านการจัดการหรือเรียกว่าการเตรียมความ
สามารถในการจัดการ ซึ่งในการจัดการระดับชุมชนนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย
3 ประการ คือ

8.1.2.1 มีคณะกรรมการที่เข้มแข็งเพราะ แต่ละพื้นที่มีความละเอียด
อ่อนแตกต่างกัน การมีคณะกรรมการที่ดีจะช่วยสร้างศรัทธา และร่วมแรงร่วมใจกันภายในชุมชน
สามารถจัดการและแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันตลอดจนเป็นฐานในการพัฒนาและแก้ปัญหาอื่น ๆ
ของชุมชนได้ต่อไปในอนาคต

8.1.2.2 มีกลุ่มผู้ประกอบการต่าง ๆ อยู่ภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่ม
ประเภทใดก็ตามที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการบริหารจัดการกองทุน เช่น กองทุนฌาปนกิจศพ
กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแปรรูป เป็นต้น

8.1.2.3 มีแผนการลงทุนของชุมชน ควรจะมีกรอบความคิดว่าจะนำเงินหนึ่งล้านบาทไปทำอะไร เช่น รู้ว่าชุมชนมีจุดเด่นหรือมีทิศทางอย่างไรอยู่ ก็นำเงินก้อนนี้มาพัฒนาต่อไป ซึ่งถ้าหากว่าชุมชนยังไม่รู้ก็อาจจะเริ่มต้นจากการวิเคราะห์โอกาสกับอุปสรรคจากภายนอกชุมชนและจุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชนก่อน แล้วจึงค่อยกำหนดแผนการลงทุนต่อไป

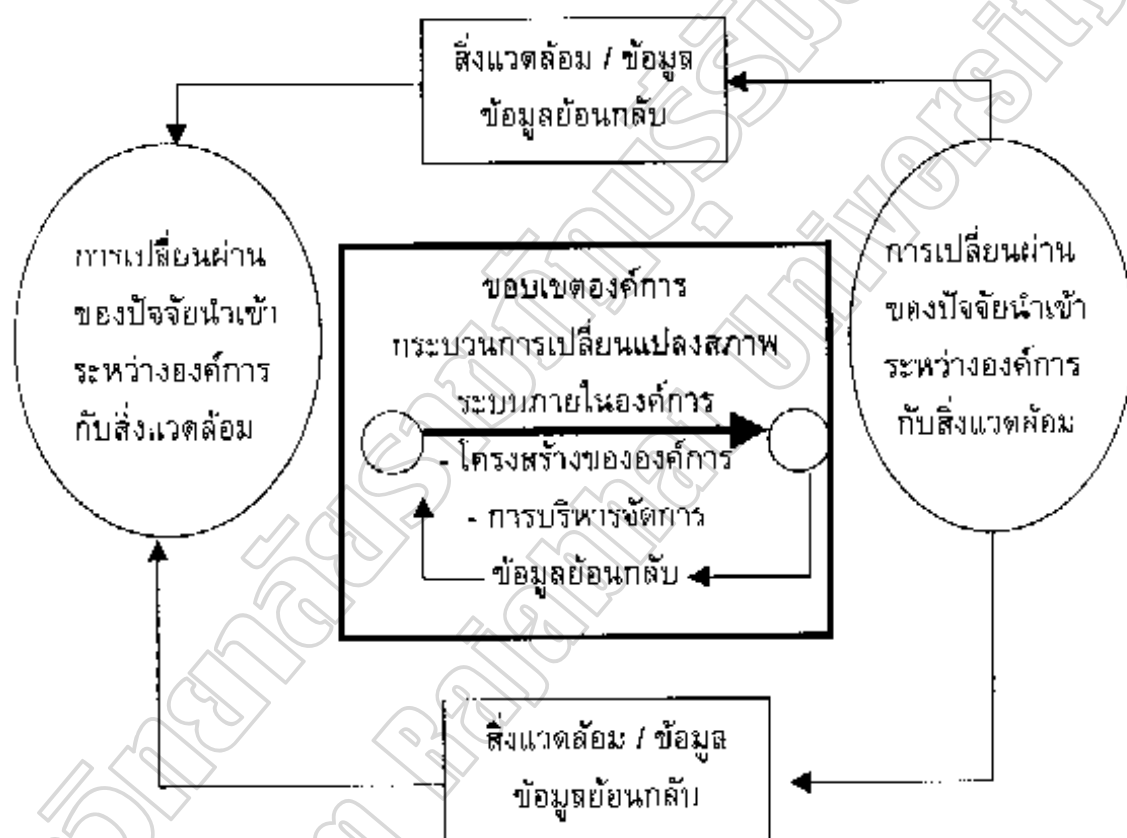
8.2 ยุทธศาสตร์พันธมิตรร่วมทุน แนวทางของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมให้ตำบลมีผลิตภัณฑ์เด่นของตน โดยใช้เงินหนึ่งล้านบาท เป็นทุนหมุนเวียนในชุมชน ซึ่งสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านจะต้องทำเป็น คือ การจัดการบริหารจัดการและการตลาด หรือเรียกว่าเป็นการยกระดับการจัดการ แต่การยกระดับต้องทำให้ต่างจากที่เคยทำ ๆ กันมา คือ ไม่ใช่ส่งเสริมการผลิต การฝึกอบรมดูงานกันไปโดยไม่รู้ว่าคุณชุมชนมีฐานทรัพยากรอะไรอยู่บ้าง ตลาดอยู่ที่ไหน และชาวบ้านมีความรู้พอที่จะทำอะไรได้หรือไม่ การยกระดับกับที่ควรจะเป็นคือการค้นหาพันธมิตรร่วมทุน หมายความว่าถ้ากลุ่มหรือชุมชนมีจุดอ่อนด้านไหนก็ควรจะไปติดต่อกับองค์กรนั้น โดยการหาพันธมิตรที่มีความรู้ ความชำนาญในด้านนั้น ๆ ที่อาจจะขาดในสิ่งที่กลุ่มหรือที่ชุมชนมีอยู่จึงเข้ามาร่วมมือกัน ก็จะทำให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งสามารถแข่งขันได้ ดังนั้นยุทธศาสตร์นี้จึงแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ จึงคัดกันเฉพาะที่กรุงเทพฯ ฯ ไม่ได้ แต่ต้องทำในแต่ละที่ลงถึงนั่นเอง

8.3 ยุทธศาสตร์การปรับปรับกลไกราชการให้เอื้อต่อชุมชน กลไกราชการนั้นจะต้องจัดอุปสรรคทั้ง 3 ด้าน คือ วิธีคิด กฎหมายและกลไก ให้เปลี่ยนจากการควบคุมมาเป็นการเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้านไม่ควรให้องค์กรแบบทางการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต. เทศบาลและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่บริหารเงินส่วนนี้เท่านั้น ในขณะที่กลุ่มกิจกรรมทางสังคมและกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ไม่ใช่องค์กรทางการ เช่น วงศ์กรการเงินกลุ่มสังฆะจะสะสมทรัพย์สิน กลุ่มนวดสมุนไพรและอีกหลาย ๆ กลุ่มที่มีประสิทธิภาพและมีความสำเร็จมาในระดับหนึ่ง เรื่องกองทุนหมู่บ้านที่จะทำทุกหมู่บ้านเป็นขอบเขตที่ใหญ่มากจึงไม่ควรใช้กรอบความคิดและกลไกที่ผูกติดกับระบบราชการที่มีปัญหาและอุปสรรค ในขณะที่องค์กรชุมชนของชาวบ้านเองจำนวนมาก เรียนรู้ฝึกฝนมีประสิทธิภาพในการบริหารกองทุนหมู่บ้านของตนเองมาแล้วในระดับหนึ่ง แม้จะต้องพัฒนากลไกขึ้นมารองรับอีกมากและถ้าเชื่อมโยงถึงสามโครงการใหญ่ของรัฐบาล คือ โครงการพัฒนาเกษตรกรเพื่อตัดวงจรภาระหนี้สินของเกษตรกร ซึ่งต่อด้วยการฟื้นฟูความสามารถทางการผลิตตามตัวกองทุนหมู่บ้านที่จะเป็นแหล่งเงินทุนและการฝึกอบรมของประชาชนและสุดท้ายคือการสร้างธุรกิจชุมชนด้วยโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กลไกชุมชนระดับหมู่บ้านจะมีความสำคัญและเป็นกุญแจของความสำเร็จ ซึ่งจะต้องเป็นระบบที่เปิดรับความหลากหลาย มีความยืดหยุ่นสูงไม่ยึดติดแข็งตัวแบบระบบราชการและมีกลไกตรวจสอบถ่วงดุลสร้างความโปร่งใส เพราะการใช้วิธีการแบบราชการที่รุ่มร่ามยุ่งยาก ในที่สุดก็จะเกิดแรงเสียดทานและมีปัญหาอุปสรรคในที่สุด

ทฤษฎีระบบ (System Theory)

1. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีระบบ

ทฤษฎีระบบ (System Theory) มีต้นกำเนิดมาจากทฤษฎีองค์การ โบลดิง (Boulding) และเบอร์ทาลูนไฟ (Bertalanffy) นักชีววิทยามององค์การในฐานะสิ่งมีชีวิต โดยมองในรูประบบเปิดเหมือนระบบกายวิภาคของสิ่งมีชีวิต ทฤษฎีระบบคือ แนวคิดที่เชื่อว่าเอกภาพแห่งนี้เป็นหนึ่งหน่วยระบบ ดังภาพประกอบ 1 (สำนักงานสถาบันราชภัฏ. 2545 : 33-43)

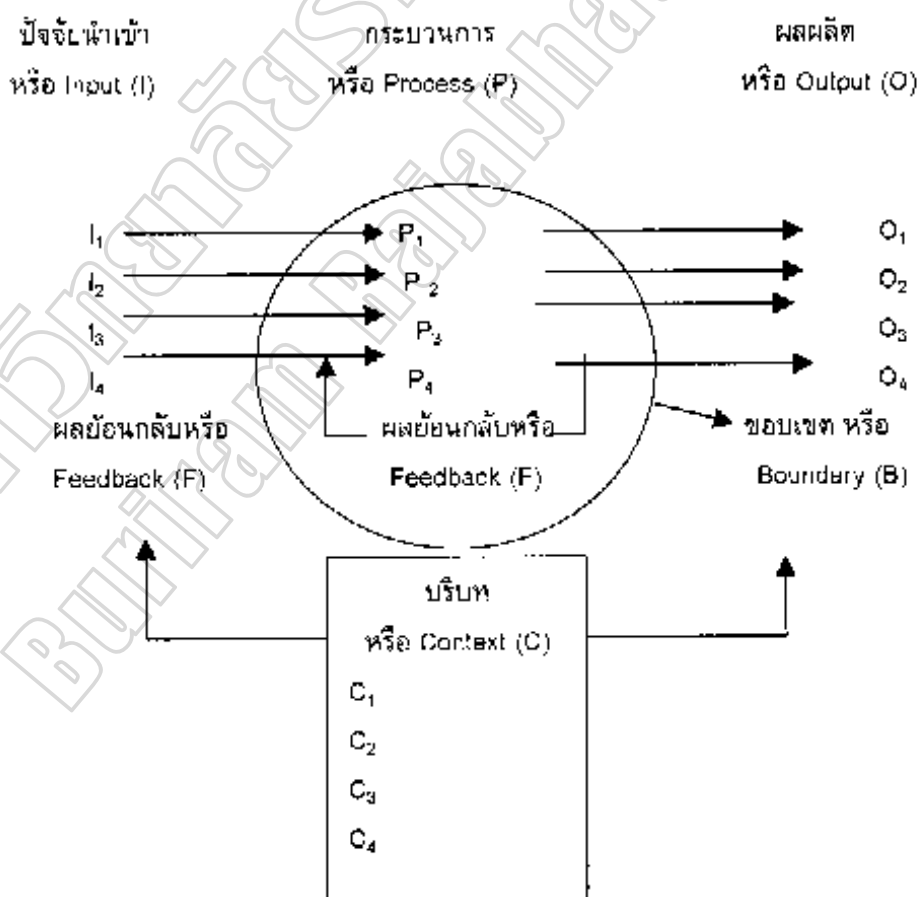

ภาพประกอบ 1 แสดงแผนภาพทฤษฎีระบบ

ในการศึกษาวิจัย เรื่องปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้ทฤษฎีระบบเป็นกรอบความคิดจึงมีความสอดคล้องเหมาะสม เพราะในทฤษฎีระบบเป็นการมองชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและเป็นองค์รวม ซึ่งประกอบด้วยหน่วยขององค์การหรือหน่วยเปลี่ยนแปลงสภาพ ในที่นี้คือชุมชนท้องถิ่น หน่วยปัจจัยนำเข้า หน่วยนำออกผลผลิตและหน่วยผู้ใช้ผลผลิต ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมขององค์การทฤษฎีระบบ คือแนวคิดที่เชื่อว่าเอกภาพแห่งนี้เป็นหนึ่งหน่วยระบบ ซึ่งมีคุณสมบัติสำคัญของหน่วยระบบแต่ละหน่วย คือ

- 1.1 เป็นหน่วยงาน
- 1.2 มีขอบเขต
- 1.3 มีผลผลิต
- 1.4 มีกระบวนการ
- 1.5 มีปัจจัยนำเข้า
- 1.6 มีบริบท
- 1.7 มีผลย้อนกลับ
- 1.8 ประกอบขึ้นจากหน่วยระบบย่อยระบบจำนวนหนึ่ง
- 1.9 เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยย่อยระบบ
- 1.10 มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา
- 1.11 มีที่มาที่อยู่และที่ไป

คุณสมบัติแต่ละประการเหล่านี้มาประกอบเข้าด้วยกันเป็นแผนภาพเดียว จะได้รูปแบบเป็นโครงสร้างทางความคิด (Conceptual Framework) ของหนึ่งหน่วยระบบ (A System Unit) ดังภาพประกอบ 2 (สำนักงานสถาบันราชภัฏ, 2545 : 33-43) ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 แสดงโครงสร้างทางความคิดที่แสดงคุณสมบัติของหนึ่งหน่วยระบบ

1.1 เป็นหน่วยงาน

คุณสมบัติของการ “เป็นหน่วยงาน” (Working Unit) หมายความว่า หน่วยนี้ มีได้อยู่หนึ่งเฉย แต่เป็นหน่วยงานบางอย่างตามลักษณะงานที่หน่วยนั้นถูกสร้างขึ้นมา เพื่อให้ทำงานในที่นี้หมายถึง หน่วยการทำงานของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

1.2 มีขอบเขต

คุณสมบัติของการ “มีขอบเขต” (Boundary) หมายความว่า มีเส้นเขตแดน ล้อมรอบเนื้อที่ของหน่วยนี้ ซึ่งแบ่งแยกเนื้อที่ของหน่วยนี้ออกจากหน่วยอื่น ทำให้หน่วยอื่น ๆ เหล่านี้มีสภาพเป็น “บริบท” ในที่นี้หมายถึง สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละกองทุน

1.3 มีผลผลิต

คุณสมบัติของการ “มีผลผลิต” (Product) หมายความว่า หน่วยระบบนี้ให้ ผลผลิตบางอย่างอันเป็นผลมาจากการทำงานของหน่วยระบบ ผลผลิตดังกล่าวอาจมีมากกว่า หนึ่งรายการก็ได้และแต่ละรายการเมื่อหลุดออกมาจากหน่วยระบบแล้วก็จะเลื่อนไหลไปเป็น ปัจจัยนำเข้าของหน่วยระบบอื่นที่เป็นบริบทของหน่วยระบบนี้ต่อไป เช่น คณะกรรมการกองทุน ข้าราชการ เงินทุน ฯลฯ

1.4 มีกระบวนการทำงาน

คุณสมบัติของการ “มีกระบวนการ” (Process) คือ หน่วยระบบนี้มีกระบวนการ ทำงานที่มีลักษณะเป็นแบบแผนชัดเจนและมีความคงที่ในห้วงเวลาหนึ่งสามารถสังเกตได้และ ประเมินได้ กระบวนการทำงานคือการที่ปัจจัยนำเข้าต่าง ๆ มาปฏิสัมพันธ์กันจนบังเกิดเป็นผล ผลิตของหน่วยระบบ กระบวนการอาจมีหลายขั้นตอนและแต่ละขั้นตอนมีลักษณะเป็นหน่วย ระบบในตัวเอง คือ มีคุณสมบัติทุกข้อของหน่วยระบบ

1.5 มีปัจจัยนำเข้า

คุณสมบัติของการ “มีปัจจัยนำเข้า” (Input) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยนี้ได้รับเอา วัสดุบางอย่างเข้ามาในหน่วยระบบ เพื่อนำไปเข้ากระบวนการและแปลงรูปเป็นผลผลิต ปัจจัย นำเข้าเหล่านี้ได้มาจากผลผลิตของหน่วยระบบอื่น ๆ ซึ่งเป็นระบบของหน่วยนี้ เช่น บุคคล นโยบายของรัฐบาล กฎระเบียบ ฯลฯ

1.6 มีบริบท

คุณสมบัติของการ “มีบริบท” (Context) ในที่นี้หมายความว่า มีหน่วยระบบอื่น ๆ จำนวนหนึ่งที่อยู่ที่อยู่นอกเส้นเขตแดนของหน่วยนี้ ซึ่งให้ปัจจัยนำเข้าแก่หน่วยนี้และรับเอาผล ผลิตหน่วยอื่น ๆ เหล่านี้เมื่อรวมกันแล้วเรียกว่าบริบทของหน่วยนี้ การที่ผลผลิตถูกส่งผ่าน บริบทแล้วมีผลกระทบไปถึงปัจจัยนำเข้าของขั้นตอนต่อไปเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับ ภายนอก บริบทมีอิทธิพลต่อหน่วยระบบอย่างมากอาจเป็นผู้สร้างหน่วยระบบให้เกิดขึ้นและ เปลี่ยนแปลงหน่วยระบบได้ ทั้งด้านปัจจัยนำเข้ากระบวนการและผลผลิตของหน่วยระบบ

1.7 มีผลย้อนกลับ

คุณสมบัติของการ "มีผลย้อนกลับ" (Feedback) ในที่นี้คือ การที่ผลผลิตตามขั้นตอนต่าง ๆ จากการทำงานของหน่วยระบบที่ถูกส่งให้มีผลกระทบไปถึงขั้นก่อนหน้านั้น ถ้าผลดังกล่าวถูกส่งผ่านบริบทภายนอกได้ชื่อว่าเป็นการส่งผลย้อนกลับภายนอก (External Feedback) และถ้าเป็นการส่งผ่านภายในขอบเขตของหน่วยระบบเองเรียกว่าการส่งผลย้อนกลับภายใน (Internal Feedback)

1.8 ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง

คุณสมบัติของการ "ประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบจำนวนหนึ่ง" (Being Composed of a Number of Subsystem Units) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เมื่อนำมาวิเคราะห์แยกแยะหาส่วนประกอบก็จะพบว่า ประกอบด้วยหน่วยย่อย ๆ จำนวนหนึ่งหน่วยย่อยดังกล่าวได้แก่ ปัจจัยนำเข้าแต่ละรายการ กระบวนการทำงานแต่ละรายการและผลผลิต แต่ละรายการ ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นหน่วยระบบในตัวเองทั้งสิ้น

1.9 เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง

คุณสมบัติของการ "เป็นหน่วยย่อยระบบหนึ่งของหน่วยอภิระบบหนึ่ง" (Being a Subsystem Units of a Suprasystem Units) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เป็นส่วนย่อยของหน่วยอภิระบบอีกหน่วยหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหน่วยนี้ หน่วยอภิระบบดังกล่าวนอกจากการประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยระบบนี้แล้วยังประกอบด้วยหน่วยย่อยระบบอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่งหน่วยระบบที่เป็นสมาชิกหรือส่วนประกอบทั้งหลายเหล่านี้จะทำงานประสานกันเพื่อผลผลิตของแต่ละหน่วยย่อยระบบรวมกันส่งผลให้เป็นผลผลิตรวมของหน่วยอภิระบบ

1.10 มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา

คุณสมบัติของการ "มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดบนมิติเวลา" (Having Starting Point and Ending Point on Time Dimension) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบนี้เกิดขึ้น ณ เวลาหนึ่งกาลเวลาใด แล้วดำเนินไประยะเวลาหนึ่งจึงสิ้นสุดความเป็นหน่วยระบบ โดยที่บรรดาหน่วยย่อยของหน่วยระบบนี้แยกสลายจากกัน มิได้ทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลผลิตรวมของหน่วยระบบนี้อีกต่อไป บรรดาหน่วยย่อยระบบที่แยกสลายจากกันแล้วต่างหน่วยต่างก็แยกย้ายกันไปเป็นปัจจัยของหน่วยระบบอื่น ๆ ในบริบทหรืออภิระบบต่อไป

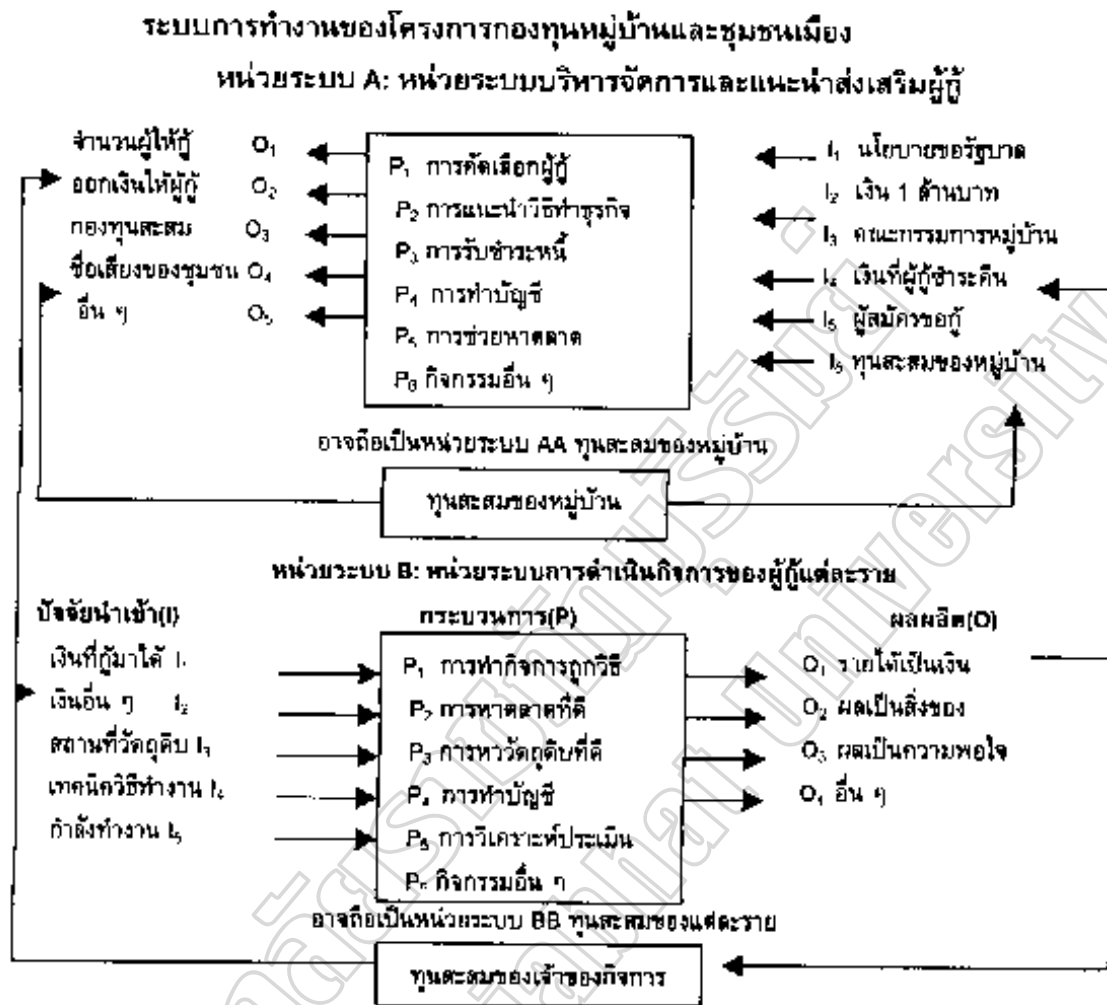
1.11 มีที่มาที่อยู่และที่ไป

คุณสมบัติของการ "มีที่มาที่อยู่และที่ไป" (Having Past Condition, Present Condition and Future Condition) ในที่นี้หมายความว่า หน่วยระบบแต่ละหน่วยย่อมก่อกำเนิดมาจากเหตุการณหนึ่งเหตุการณใดก่อนหน้านั้นและมาปรากฏตั้งในสภาพปัจจุบัน แล้วจึงจะถึงเวลาในอนาคตที่ไปสู่สภาพอื่น การก่อกำเนิดกิดิและมาดำรงอยู่ก็ติดต่อกันการเป็นไปในอนาคตก็สืบเนื่องมาจากการกระทำของเหตุปัจจัยที่เป็นธรรมชาติ หรือเหตุปัจจัยที่เป็นทางการกระทำ

ของมนุษย์หรือทั้งสองประการผสมกัน เช่น หน่วยครอบครัวถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ แต่สัตว์
เซลล์เดียวถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของธรรมชาติ เป็นต้น

2. กองทุนหมู่บ้านในฐานะเป็นอนุระบบหนึ่งของหน่วยระบบชุมชน

กองทุนหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นแล้วในแต่ละชุมชน ถือได้ว่าเป็นหนึ่งหน่วยอนุระบบ
(Subsystem Units) ของหน่วยอนุระบบชุมชนนั้น หน่วยอนุระบบกองทุนหมู่บ้านย่อมต้องทำ
หน้าที่เคียงข้างและประสานเชื่อมโยงก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กับหน่วย อนุระบบอื่น ๆ เช่น
หน่วยอนุระบบการปกครอง หน่วยอนุระบบการทำอาชีพ หน่วยอนุระบบการนับถือศาสนา
เพื่อร่วมกันสร้างให้บรรลุผลผลิต (Output) โดยรวมของหน่วยอนุระบบชุมชนนั้น ๆ หน่วย
อนุระบบกองทุนหมู่บ้านแต่ละกองทุนยังมีหน่วยอนุระบบย่อย ๆ ของมันเองอีกได้แก่ สมาชิก
และผู้กู้แต่ละรายซึ่งต้องช่วยกันสร้างความเจริญและความเข้มแข็งให้แก่กองทุนอย่างยั่งยืน
ดังภาพประกอบ 3 ที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบและการทำงานอย่างเชื่อมโยงกันของหน่วย
ระบบกองทุนหมู่บ้านกับหน่วยระบบผู้กู้ทุกราย (สำนักงานสถาบันราชภัฏ, 2545 : 33-43) ดังนี้

ภาพประกอบ 3 แสดงระบบการทำงานของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

2.1 หน่วยระบบโดยรวมของกองทุนหมู่บ้าน ถูกสร้างโดยบริบท คือ รัฐบาล และประชาชนในท้องถิ่น ตรงตามที่กล่าวไว้ว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของบริบทที่จะสร้างหน่วยระบบ และจัดหาปัจจัยเข้าตลอดจนกำหนดกระบวนการทำงานและกำหนดเป้าหมาย ผลผลิตของหน่วยระบบ

2.2 ปัจจัยนำเข้าที่เป็นตัวบุคคลทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีมีจำนวนที่พอดีในขั้นตอนที่ได้รับการคัดเลือก หรือจัดหามาเป็นปัจจัยและจะต้องเข้าไปกระทำบทบาทที่เหมาะสมในช่องกระบวนการเพื่อสร้างให้เกิดผลผลิต โดยที่ปัจจัยนำเข้าประเภทบุคคลดังกล่าวสามารถปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ เป็นการเพิ่มเติมจากที่บริบทได้กำหนดไว้ก่อนหน้านี้ ทั้งเป็นการปรับปรุงตนเองและปัจจัยตัวอื่น ๆ ตลอดจนกระบวนการและผลผลิตทั้งหน่วยบริหารกองทุนและหน่วยผู้กู้

2.3 ความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยระบบ A กับหน่วยระบบ B เริ่มตั้งแต่ให้ผู้กู้

ซึ่งเป็นผลผลิตของหน่วยระบบ A เลื่อนมาเป็น ปัจจัย ของหน่วยระบบ B แล้วส่งเงินคืน ซึ่งเป็นผลผลิตของหน่วยระบบ B เลื่อนเป็นของหน่วยระบบ A นอกนั้นอาจจะมีความสัมพันธ์อื่น ๆ เช่น หน่วยระบบ B อาจขายสินค้าให้หน่วยระบบ A เพื่อนำไปขายต่อ เป็นต้น

2.4 การพัฒนากองทุนหมู่บ้าน แท้จริงก็คือ การที่ ปัจจัย ประเภทบุคคล ลูกหนี้ กระทำบทบาทต่าง ๆ ในการปรับปรุง ปัจจัย กระบวนการ ผลผลิตของหน่วยระบบ A และ หน่วยระบบ B ให้มีความเจริญเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน

1. ความหมายขององค์กรชาวบ้าน

มีคำหลายคำที่ใช้เรียกการรวมตัวของชาวบ้านตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เช่น องค์กรชุมชน องค์กรประชาชนและองค์กรชาวบ้าน หมายถึง คนที่อยู่ในชนบทและเมืองที่เป็นคนธรรมดาสามัญที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือรับจ้างมีรายได้เป็นฤดูกาลหรือรายวันและอยู่กันในบริเวณใกล้เคียงกันส่วนคำว่าชุมชนเป็นคำที่กว้างขวางกว่า โดยเน้นการมีเป้าหมายร่วมหรือผลประโยชน์ร่วมและคำว่าประชาชน ก็หมายรวมถึงบุคคลทุกสาขาอาชีพมารวมกัน ในบทความ "เรารู้อะไรไม่รู้อะไรในเรื่ององค์กรชาวบ้าน" (สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. 2540 : 2-3) ได้ให้ความหมายขององค์กรชาวบ้านไว้หลายความหมาย ดังนี้ คือ

1.1 องค์กรชาวบ้านในความหมายของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารข้าว กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มปศุสัตว์ ฯลฯ

1.2 องค์กรชาวบ้านในความหมายของการรวมกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน

1.3 องค์กรชาวบ้านในความหมายของการประสานกิจกรรมเหมือน ๆ กันในต่างหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายกิจกรรมต่างหมู่บ้าน เช่น องค์กรชาวบ้านเพื่อพัฒนาอีสาน กลุ่มฮีโร่ได้น้อย เป็นต้น

1.4 องค์กรชาวบ้านในความหมายของการต่อรองกับนโยบายของรัฐบาลหรือผลประโยชน์ร่วมของชาวบ้านในหลายๆหมู่บ้าน เช่น สมัชชาเกษตรกรรายย่อย เป็นต้น ความหมายต่างๆ ข้างต้น ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับองค์ประกอบขององค์กรชาวบ้านด้วย จึงจะเห็นภาพความเป็นองค์กรที่ชัดเจนขึ้น

2. องค์ประกอบขององค์กรชาวบ้าน

องค์กรชาวบ้านกำลังได้รับการกล่าวถึงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยที่ก่อนหน้านี้มีการดำเนินการพัฒนาองค์กรชาวบ้านจากหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและตัวชาวบ้านเอง ความสำคัญขององค์กรชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับให้เป็นแนวทางการพัฒนาและคำตอบของการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนมาจากวิกฤตการณ์

ของชุมชนที่มีปัญหามากขึ้น ทั้งทางเศรษฐกิจ (ความยากจน หนี้สิน รายได้ต่ำและการอพยพ) ทางการเมืองเกี่ยวพันกับการเลือกตั้งที่มีการซื้อเสียงและความขัดแย้งในชุมชนทางสังคม วัฒนธรรมมีปัญหาบ่อย ๆ สุขุหายและไม่เป็นที่เข้าใจของเยาวชนรุ่นใหม่ ดังเช่น ประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ด้านสุขภาพก็มีโรคภัยร้ายแรงเกิดมากขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรมลงและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดจนชีวิตครอบครัวก็มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการอยู่แบบตัวใครตัวมันและอยู่กันไม่ครบพ่อแม่ลูกในครอบครัว

ถ้าสังคมชนบทไม่ยั่งยืนหรือล่มสลายลงย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม ทั้งหมดความยั่งยืนของสังคมชนบทขึ้นอยู่กับการเมืององค์กรและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน การเมืององค์กรทำให้มีพลังเพิ่มขึ้นและมีความยั่งยืนโดยเป็นกลไกของการเรียนรู้ร่วมกันและการจัดการองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันสร้างขึ้นเองและจัดการเองได้ไม่ใช่ขององค์กรของคนอื่นสร้างให้หรือยึดเบียดให้หรือจัดการโดยคนอื่น องค์กรชุมชนเกิดขึ้นโดยกระบวนการที่คนในชุมชนมาประชุมปรึกษาหารือกันแล้วซ้ำอีกจนปรากฏตัวผู้นำตามธรรมชาติขึ้นมีการจัดการองค์กรมีการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและตัดสินใจทางเลือกได้ถูกต้อง (ประเวศ วะสี. 2535 : 3) แนวคิดนี้แม้ได้รับการยอมรับกันแล้ว แต่ก็ยังมีความลัษณอยู่หลายอย่างเป็นต้น อะไรคือองค์กรชาวบ้าน องค์กรประกอบมีอะไรบ้างปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาองค์กรชาวบ้าน ดังนั้นควรพยายามทำความเข้าใจในเรื่องนี้และหยิบยกองค์กรชาวบ้านที่เป็นอยู่ในสภาพปัจจุบันมาสังเคราะห์และสรุปทเรียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการทำงานพัฒนา

องค์กรชาวบ้านเป็นระบบใหญ่ระบบหนึ่งของชุมชน ที่มีระบบย่อยต่างๆ รวมกลุ่มกันเป็นองค์ประกอบที่ทำให้องค์กรชาวบ้านดำรงอยู่ได้องค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญพอจำแนกได้หลายประการดังนี้ คือ (สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. 2540 : 3-9)

2.1 การมีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง การมีทัศนคติต่อโลก สังคม ชุมชน ร่วมกัน มีความเข้าใจตรงกันว่าชาวนาอยู่ในส่วนใดของความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับต่างๆ (กาญจนา แก้วเทพ. 2527 : 211-212) อุดมการณ์ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางของการรวมกลุ่มกันเอาไว้ยังถ้าสามารถกำหนดเป้าหมายระยะยาว หรือวิสัยทัศน์ (Vision) ได้ยิ่งทำให้องค์กรนั้น ๆ มีอุดมการณ์ในการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างสหกรณ์การเกษตรทำนงแนวจังหวัดขอนแก่น กลุ่มแปรรูปข้าว อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มพรรณไม้จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 3 องค์กรมีอุดมการณ์ร่วมกันในอันที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน โดยที่ไม่ละเลยที่จะส่งเสริมความเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน (นลินี ต้นฐานิตย์. 2538 : 17)

2.2 การมีเป้าหมายละวัตถุประสงค์ร่วมกัน ว่าเป็นเป้าหมาย ที่จะเดินไปข้างหน้า องค์กรชาวบ้านทำไปเพื่ออะไร เช่น การมีเป้าหมายเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจนและมีวัตถุประสงค์เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีเป้าหมายเพื่อสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและ

การเมืองที่มีวัตถุประสงค์ในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

2.3 การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และการกระจายผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงเป้าหมาย วัตถุประสงค์อาจมีลักษณะนามธรรมมาก แต่ผลประโยชน์มีลักษณะรูปธรรมที่ โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนก็ต้องการ องค์การชุมชนทั่วไปจึงต้องสร้างข้อมูลให้ เกิดการรับรู้ ทั่วไปว่าผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นองค์กร คืออะไร

2.4 คน เป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์กรชาวบ้านมีส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.4.1 ผู้นำ ถือเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับ มีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดี มีความสามารถและคิดถึงส่วนรวมจริง ๆ ก็สามารถ นำพาองค์กรชาวบ้านให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านได้ผู้นำ คนหนึ่ง ๆ สามารถจัดอยู่ได้หลายประเภทด้วยกัน โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในบุคคล เดียวกัน เช่น เป็นผู้นำทางความคิด การปฏิบัติและการเผยแพร่รวมอยู่ในบุคคลเดียวกัน อย่างไรก็ตามการจัดประเภทของผู้นำ สามารถจัดได้ดังต่อไปนี้

2.4.1.1 ผู้นำทางความคิด

2.4.1.1.1 พัฒนาคนแล้วพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้หลัก

อริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง รู้จักปัญหา รู้จัดลดอบายมุข อยากรุ่งตนเอง จนนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา

2.4.1.1.2 การพึ่งตนเองทางการเกษตรด้วยการทำเกษตร

ผสมผสานมีความรู้ทางธุรกิจในการซื้อขาย การจัดการและมีการออมทรัพย์

2.4.1.1.3 การวิเคราะห์ชุมชนและทางเลือก ในการแก้ไข

ปัญหาเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง แบ่งกลุ่มชาวบ้านให้ชัดเจน

2.4.1.1.4 วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคนจน คัดเลือกเกษตรกร

รายย่อยที่ยากจนและส่งเสริมให้พวกเขา รวมกลุ่มและกระตุ้นผู้นำให้เกิดขึ้นจนเป็นที่ยอมรับ

2.4.1.1.5 การจัดการศึกษาเพื่อชุมชนโดยมีกิจกรรมที่ร่วมมือ

กับครู ผู้ปกครองและนักเรียนอย่างใกล้ชิด มีครูร่วมนำชาวบ้านแก้ปัญหา กับชุมชนและทำ กิจกรรมร่วมกับผู้นำ

2.4.1.2 ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการ

เทศน์สอนกรรมฐาน การลดละอบายมุขและประยุกต์กับงานพัฒนา

2.4.1.3 ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิคการปฏิบัติ แบ่งได้ 2 ประเภทคือ

ผู้นำที่เน้นหนักการทำกิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น เกษตรผสมผสาน ปศุสัตว์ สับปะรด และผู้นำที่มี กระบวนการทำงานที่ดีกับชาวบ้าน คือ มีความสัมพันธ์กับชุมชน การจัดประชุม อบรม ศึกษา ดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัดอันดับปัญหาเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

2.4.1.4 ผู้นำด้านการพูดแบบกระตุ้นแรงเร้าทั้งแนวคิดและการปฏิบัติ การพูดในสิ่งที่ตัวเองทำมาด้วยมือ การพูดอธิบายแบบเรียบ ๆ

2.4.1.5 ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการเข้ากับเป้าหมายงานเพื่อชาวบ้าน ได้โดยเสนอแผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยงานราชการได้

2.4.1.6 ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน การมีบารมีและความสารถในการระดมทุนภายในชุมชนและภายนอก

2.4.2 สมาชิก การที่สมาชิกมาร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและการติดตามประเมินผลตลอดจนมีสิทธิ์ที่จะได้รับผลประโยชน์จากองค์กร นับเป็นบทบาทหน้าที่และสิทธิ์อันพึงมีของสมาชิกในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้าน สมาชิกมีหลายประเภททั้งสมาชิกที่เข้าร่วมคิดร่วมทำงานกับองค์กรอาจจะเข้าร่วมกิจกรรมบ้างไม่เข้าร่วมบ้างและสมาชิกประเภทเฝ้าดูอยู่เฉย ๆ มีมากกว่าประเภทอื่น ๆ ชาวบ้านทั่วไป ที่ไม่เข้าร่วมอยู่ในองค์กรแต่ก็มีผลต่อการดำรงอยู่ และความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เพราะเป็นกลุ่มคนที่เฝ้าดูติดตามวิพากษ์วิจารณ์และพร้อมจะเข้าร่วมมือ หรือไม่เข้าร่วมมือกับองค์กร

2.5 การบริหารจัดการ ถือเป็นเรื่องซึ่งขาดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยเฉพาะทุกกิจกรรมมีเรื่องเงิน คน เข้าไปเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้ คือ

2.5.1 การตัดสินใจร่วม นับเป็นหัวใจสำคัญของการรวมตัวกันเป็นองค์กรชาวบ้านเพราะถ้าหากสมาชิกไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยความเป็นเจ้าขององค์กรก็ย่อมไม่มีความอยู่รอด องค์กรจะขาดความตระหนักและช่วยกันประคับประคอง แต่จะปล่อยให้ขึ้นอยู่กับผู้นำว่าจะนำไปทิศทางใดองค์กรจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำ ดังนั้นการทำอะไรที่สำคัญ ๆ ในองค์กรจึงต้องให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

2.5.2 โครงสร้างและบทบาทหน้าที่โดยทั่วไปมีโครงสร้างจัดไว้เป็นรูปแบบมาตรฐาน คือมีประธาน รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม เหนรัญญิก ฝ่ายซื้อ ฝ่ายขาย ตรวจสอบและกรรมการอื่น ๆ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันตามตำแหน่งโครงสร้างนี้อาจไม่จำเป็นสำหรับองค์กรที่มีเนื้อหางานชัดเจน ควรมีสถาน่งที่มีเนื้อหางานให้ปฏิบัติจริง

2.5.3 สถานที่และวัสดุอุปกรณ์เพื่อเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกันสำหรับการประชุม การจัดกิจกรรม การเก็บวัสดุอุปกรณ์และการใช้ประโยชน์อื่น ๆ สำหรับชุมชน

2.5.4 กฎ กติการ่วมกัน เพื่อยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติและเป็นข้อตกลงร่วมกันที่คนหลายคนมารวม กลุ่มกัน ย่อมมีความคิดเป็นที่แตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน ทัศนคติต่อการปฏิบัติตาม จึงเป็นสิ่งสำคัญขององค์กรชาวบ้าน

2.5.5 การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกองค์กรชุมชน ซึ่งมีหลายรูปแบบ

เป็นต้นว่า การจัดประชุมชี้แจงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกัน การแจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านหอกระจายข่าว การประชุมแกนนำองค์กร และกระจายข้อมูลต่อในกลุ่มย่อย การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างผู้นำและสมาชิกในการส่งต่อ และรับข้อมูลข่าวสาร ความความรู้ระหว่างกัน (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2533 : 204-261) ฯลฯ การสื่อสารนี้มีความสำคัญในการช่วยให้เกิดการรับรู้เข้าใจและร่วมมือกันมากขึ้น หากไม่มีการสื่อสาร หรือมีน้อย หรือการสื่อสารไขว้เขวจากความเป็นจริง การที่จะประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็เป็นไปได้

2.5.6 การควบคุมตรวจสอบ เมื่อมีการแบ่งบทบาทหน้าที่แล้ว ต้องมีการควบคุมตรวจสอบกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการรับรู้เข้าใจอย่างโปร่งใส โดยเฉพาะกิจกรรมพัฒนาเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับการเงิน ถ้าอยู่ในมือเหรียญกษาปณ์หรือฝ่ายการเงินเพียงคนเดียว ย่อมมีโอกาสเกิดการรั่วไหลเงินสูญหายหรือถูกนำไปใช้ก่อน การควบคุมตรวจสอบกันและกันอยู่เสมอ จะช่วยให้องค์กรหรือชาวบ้านไม่มีปัญหาหรือแก้ปัญหาได้แต่เนิ่น ๆ

2.6 กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝนและปฏิบัติจริงก็อยู่ที่การพัฒนา โดยทั่วไปกิจกรรมในชุมชนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม เป็นหลัก บางชุมชนอาจมีกิจกรรมทางการเมืองบ้าง ในยุคปัจจุบันก็มีกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นตามสภาวะบ้านเมืองที่มีปัญหามากขึ้น กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ที่นิยมทำกันมากในชนบท คือ กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มปุ๋ย ธนาคารข้าว กลุ่มทอพื้นพื้นเมือง เป็นต้น

2.7 งบประมาณ เพื่อที่จะสามารถดำเนินงานไปด้วยดี จำเป็นที่จะต้องมีการระดมหุ้นทั้งภายในและภายนอกเพื่อทำกิจกรรมได้ ความคุ้นเคยในการถูกพัฒนาจากคนภายนอกทั้งรัฐและเอกชน ทำให้ชาวบ้านมักรอคอยงบประมาณจากภายนอกถึงจะช่วยกันทำงานพัฒนา แต่ในทางความเป็นจริงที่ตื่นตัว ควรมีการระดมหุ้นจากภายในชุมชน เมื่อขาดเหลือแล้วค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก ในองค์กรหนึ่ง ๆ ควรมีงบประมาณ 1,000,000 บาทต่อชาวบ้าน 100 ราย ๆ ละ 10,000 บาท ที่มีเงินหมุนเวียนสำหรับใช้พัฒนาชีวิตของตนเองและครอบครัว โดยสามารถทำกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมให้เกื้อหนุนกัน

3. แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

3.1 ความหมาย "ชุมชนเข้มแข็ง"

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทมารวมตัวกันเป็น "องค์กรชุมชน" โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนตลอดจนมีผลกระทบต่อผู้ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า ชุมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่ายหรืออื่นๆ ที่มี ความหมายถึงความร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันและด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย (ประเวศ วะสี, 2543 : 4-5)

3.2 องค์ประกอบและลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของแต่ละชุมชน จะอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและใช้ทุนทางสังคมในการจัดการเพื่อเอาชนะปัญหาที่ ชุมชนต้องเผชิญ เมื่อชุมชนมีปัญหาก็จะรวมกลุ่มเพื่อระดมทุนทางสังคมในการจัดการเพื่อเอาชนะปัญหาที่ชุมชน ต้องเผชิญเมื่อชุมชนมีปัญหาก็จะรวมกลุ่มเพื่อระดมทรัพยากรในชุมชน มาใช้ร่วมกัน โดยแต่ละ ชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เท่ากันหรืออาจจะ พัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น นอกจากนี้เงื่อนไขและ กระบวนการนำไปสู่ความ เข้มแข็งในแต่ละมิติก็มีความแตกต่างกันไป

จากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ของหน่วยงานภาครัฐ ยงค์กร พัฒนาเอกชนและภาคีการพัฒนาต่างๆ ได้พยายามให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งคณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤต คณะอนุกรรมการ ภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นชอบกรอบ องค์ประกอบและ ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543 : 337-347)

3.2.1 องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งจะประกอบด้วย

- 3.2.1.1 มีบุคลากรหลากหลายที่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่าง เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
- 3.2.1.2 มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะ และของสมาชิก
- 3.2.1.3 มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันรักท้องถิ่น
- 3.2.1.4 มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
- 3.2.1.5 มีการระดมใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
- 3.2.1.6 มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบและติดต่อสื่อสาร กันหลายรูปแบบ
- 3.2.1.7 มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 3.2.1.8 มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
- 3.2.1.9 มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชน สืบทอดกันตลอดไป

3.2.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้ (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. 2543 : 49-50)

- 3.2.2.1 สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนและชุมชนที่จะ แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
- 3.2.2.2 สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและ ชุมชน

3.2.2.3 มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชนซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้

3.2.2.4 สมาชิกทุกคน มีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนด วิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินการติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

3.2.2.5 สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

3.2.2.6 มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เชื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คนและหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

3.2.2.7 การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาอาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น องค์กรราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

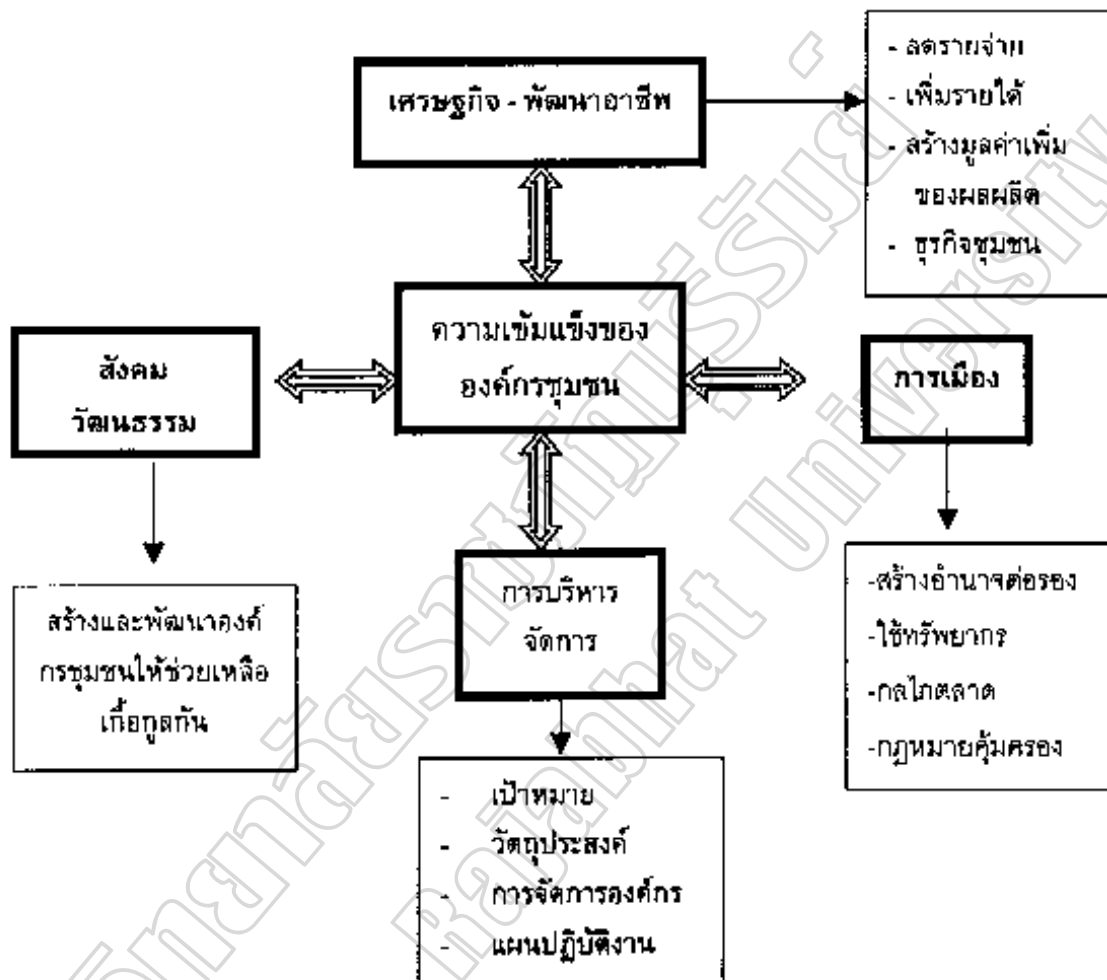
ดังนั้นการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้อย่างต่อเนื่อง จะต้องดำเนินงานขององค์กรตามแนวคิดและกิจกรรมทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการบริหารจัดการให้ควบคู่กันไปทั้ง 4 ด้าน กล่าวคือ (สมพันธ์ เตะชะอชิก. 2540 : 78-79)

3.2.3 ด้านการเมือง องค์กรชุมชนต้องสามารถสร้างอำนาจขึ้นมาเพื่อต่อรองในการใช้ทรัพยากร จากภาครัฐและภายนอกได้ ต้องศึกษาเรียนรู้กลไกตลาดและต่อรองกับภาคธุรกิจได้รวมทั้งต้องผลักดันให้มีกฎหมายคุ้มครองการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนไม่ต้องอยู่ภายใต้ กฎระเบียบของรัฐ แต่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล วิชาการ ข้อมูลและเทคโนโลยีต่าง ๆ

3.2.4 ด้านเศรษฐกิจ ต้องเสริมสร้างกิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การแปรรูปผลิตผลเพื่อเพิ่มมูลค่าและการทำกิจกรรมชุมชน ที่ชุมชนมีอำนาจ เช่น ปิมน้ำมัน ร้านค้าการขายผ้าพื้นเมือง แปรรูปข้าว เป็นต้น

3.2.5 ด้านสังคมวัฒนธรรม ต้องสร้างการรวมกลุ่มที่ จะนำเอาวัฒนธรรมประเพณี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาเกาะเกี่ยวการรวมตัวกันให้เหนียวแน่นขึ้น

3.2.6 ด้านการบริหารจัดการ ต้องมีการเรียนรู้ กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การจัดการองค์กร การแบ่งบทบาทหน้าที่และการจัดทำแผนปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนสามารถสรุปได้ดังภาพประกอบ 4 (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2540 : 21-22)

ภาพประกอบ 4 แสดงกิจกรรมพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

เป้าหมายแห่งการพัฒนาที่มุ่งสร้าง “ความเข้มแข็งชุมชน” อันเป็นอุดมคติและเป็นปรัชญาสูงสุดแห่งการพัฒนาในยุคใหม่นั้นจะเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในวงการของนักวิชาการ นักพัฒนา และแม้แต่นโยบายแห่งรัฐ ดังปรากฏในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ว่าหากชุมชนเข้มแข็งแล้ววิถีชีวิตกับวิถีภูมิคุ้มกันที่จะช่วยปกป้องรักษารฐานชีวิตของผู้คนให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่โถมเข้าใส่อย่างต่อเนื่อง มีชุมชนมากมายหลายแห่งในทุกภูมิภาคของประเทศได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างเป็นกรณีรูปธรรม เพื่อสนับสนุนการอธิบายเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนจะต้องมีความเป็น

พลวัต (Dynamic) ที่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและบริบทของชุมชนต่าง ๆ ตลอดเวลา เงื่อนไขและองค์ประกอบหลัก ๆ ที่จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชน คือจะต้องประกอบไปด้วยพลังสร้างสรรค์ภายในชุมชน 6 ประการด้วยกัน คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร และพลังการเรียนรู้ ซึ่งพลังต่าง ๆ เหล่านี้มีตัวชี้วัด 7 ประการ คือ (อนุชาติ พวงสำลี. 2541 : 17)

1. ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

- 1.1 จำนวนผู้นำตามธรรมชาติต่อประชากร
- 1.2 จำนวนสมาชิกของกลุ่มต่อประชากร
- 1.3 อัตราเพิ่มของจำนวนเงินออมของชุมชน
- 1.4 จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
- 1.5 อัตราการเพิ่มของเงินสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
- 1.6 อัตราการเพิ่มของรายได้ของธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
- 1.7 จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชน

2. ปัจจัยที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชน

ทั้งได้กล่าวมาแล้วว่า ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นภารกิจของบุคลากรทุกฝ่ายทุกระดับ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรทุกส่วนของสังคม ภารกิจดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมที่จะแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม กับปัจจัยที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชน 4 ด้านดังนี้ (อนุชาติ พวงสำลีและอรทัย อาจอ่ำ. 2539 : 238-249)

2.1 ด้านภูมิปัญญา ระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ระบบความคิดของชุมชน

ภูมิปัญญาและระบบความเชื่อของบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญาและระบบความเชื่อ คือ เครื่องยึดเหนี่ยวเชื่อมโยงคนในชุมชนเอาไว้ด้วยกัน ภูมิปัญญาทั้งหลายจะเป็นป่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลและสังคม ซึ่งถูกถ่ายทอดมาเป็นระบบความเชื่อ ระบบคุณค่าและระบบความคิดของสมาชิกในชุมชน การกำหนดตัวชี้วัดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและระบบความเชื่อของบุคคลเป็นเรื่องยากเพราะเป็นลักษณะการเปลี่ยนจากนามธรรม ให้เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามก็มีการชี้วัดว่าชุมชนใดมีภูมิปัญญาหรือไม่เพียงใด สามารถดูจากการสืบทอดองค์ความรู้หรือการสร้างสรรค์ การปรับและพัฒนาองค์ความรู้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและสภาพเงื่อนไขของชุมชน ตัวบ่งชี้การสืบทอด การสร้างสรรค์ การปรับและพัฒนาภูมิปัญญา พิจารณาได้ ดังนี้

2.1.1 ผู้นำทางความคิด เป็นผู้นำแนวความคิดของสมาชิกในชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงและถ่ายทอดภูมิปัญญามาสู่พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆของชุมชน และสามารถควบคุมพฤติกรรมด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองของสมาชิกในชุมชน จาก

ประสบการณ์ของนักพัฒนาชุมชนพบว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะมีผู้นำที่หลากหลายและจำนวนมากพอ หลายด้านและหลายคน ย่อมเป็นเครื่องประกันความมั่นคงและการพึ่งตนเองของชุมชน การที่ชุมชนไม่พึ่งผู้นำคนใดคนหนึ่งย่อมสามารถตรวจสอบและหาตัวแทนผู้นำคนอื่น ๆ ในกรณีที่จำเป็นได้

2.1.2 ความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกจะสะท้อนถึงการสืบทอดด้านปัญญาและระบบความเชื่อของบุคคล มากหรือน้อย เพียงใดจะพิจารณาได้จาก

2.1.2.1 ทศนะคติ เป็นความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่าในพิธีกรรมต่างๆ เช่น การบวชป่า การป้องกันการอนุรักษ์ป่าและการสูบน้ำภูเขาเรือน เป็นต้น

2.1.2.2 พฤติกรรมในการถือปฏิบัติตามพิธีกรรมหรือความเชื่อจะสังเกตจากจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมในพิธีกรรมหรือความเชื่อทั้งหลาย

2.2 ด้านการจัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชน กลุ่มหรือองค์กรชุมชนถือเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เพราะกลุ่มหรือองค์กร คือ รูปแบบการรวมตัวทางสังคม ที่ทำให้เกิดพลังอำนาจของชุมชนที่จะต่อรองกับอำนาจรัฐและอำนาจเงิน ตัวบ่งชี้องค์ประกอบที่สำคัญของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนจากประสบการณ์ของนักพัฒนาชุมชน ได้สรุปไว้ 6 ประเด็นดังนี้ สีลาภรณ์ นาคทรพรพและคณะ (อ้างถึงใน อนุชาติ พวงสำลีและอรทัย อาจอ่ำ. 2539 : 246-247)

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความต้องการร่วมกันของกลุ่มหรือองค์กร การที่จะเรียกเป็นองค์กรชุมชนได้ ก็ต่อเมื่อชุมชนมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความรัก มีการกระทำและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ระดับขั้นการพัฒนาองค์กรจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานที่และสถานการณ์ที่ต่างกัน ตัวบ่งชี้วัตถุประสงค์ จะวัดจากระดับขั้นการพัฒนาดังนี้

2.2.1.1 กลุ่มผู้สนใจ เป็นกลุ่มเริ่มต้น ซึ่งเกิดจากการรวมตัวเพื่อการพูดคุยถกเถียงปัญหาาร่วมกัน แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้

2.2.1.2 กลุ่มศึกษาเรียนรู้ เป็นกลุ่มที่มีความพยายาม ที่จะแสวงหาความรู้จากการศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อการแก้ปัญหา

2.2.1.3 กลุ่มกิจกรรม เป็นกลุ่มที่มีการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งให้ความรู้และประสบการณ์ไปประยุกต์ในการแก้ปัญหาและสามารถสร้างกิจกรรมร่วมกันได้

2.2.2 ด้านกฎ กติกา เป็นข้อตกลงปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มหรือองค์กรและเป็นการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์กลุ่มที่มีความเข้มแข็งจะมี

การกำหนดกฎ ระเบียบและกติกาเพื่อควบคุมพฤติกรรมสมาชิก ซึ่งกฎกติกาทั้งหลาย จะมาจาก การแสดงความคิดเห็นและตกลงร่วมกันของสมาชิก ตัวบ่งชี้กฎกติกา จะพิจารณาได้ดังนี้

2.2.2.1 กลุ่มหรือองค์กรชุมชน มีกฎ ระเบียบ กติกา ที่เหมาะสม

2.2.2.2 กระบวนการออกกฎระเบียบกติกาจากการลงมติร่วมกันของสมาชิก

2.2.2.3 การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ กติกาของสมาชิก เป็นไปอย่าง ต่อเนื่อง

2.2.3 ด้านสมาชิก สมาชิกเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงานของกลุ่มหรือ องค์กร กลุ่มที่เข้มแข็งจะต้องคำนึงถึงจำนวนและคุณภาพของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพราะนั่นคือ สิ่งสะท้อนถึงความรู้ ความเข้าใจใ้ ความพร้อมเพรียงและความรับผิดชอบในหน้าที่ ตัวบ่งชี้ สมาชิก พิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

2.2.3.1 จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วม

2.2.3.2 ระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

2.2.3.3 ลักษณะความหลากหลายของสมาชิก

2.2.4 ด้านคณะกรรมการกลุ่ม กลุ่มหรือองค์กรจะมีผู้นำที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มที่มีความเข้มแข็งจะมีผู้นำ จำนวนมากและมีความหลากหลายมีรูปแบบของการบริหารจัดการที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มหรือ เครือข่ายองค์กร ดังนั้นบทบาทและพฤติกรรมของคณะกรรมการ จึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงศักยภาพ ประสิทธิภาพและคุณภาพของกลุ่มหรือองค์กรของชุมชนนั้น ๆ ตัวบ่งชี้คณะกรรมการกลุ่มจะ พิจารณาในเรื่องต่อไปนี้

2.2.4.1 สัดส่วนจำนวนคณะกรรมการที่มาร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรม ต่อจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด

2.2.4.2 ความถี่ในการประชุมคณะกรรมการ

2.2.4.3 ความรวดเร็วในการเรียกประชุมคณะกรรมการเพื่อตอบสนอง ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.2.4.4 คุณภาพของการประชุมคณะกรรมการ จะมีการจัดวาระ พิจารณาเรื่องและลงมติที่เหมาะสม

2.2.4.5 ความโปร่งใสของคณะกรรมการในด้านการเงินและการกระจาย ผลประโยชน์สำหรับสมาชิก

2.2.5 ด้านกิจกรรม กิจกรรมถือเป็นการรวมกลุ่มหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง เนื่องจากสมาชิกได้นำภูมิปัญญาและการเรียนรู้ไปเปลี่ยนแปลงแนวคิด ให้เป็น รูปธรรม กิจกรรมชุมชนภาคอีสานส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและเป็นกิจกรรมระดับ

ครอบครัว ส่วนกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีหรือสิ่งแวดล้อมมักจะเป็นกิจกรรมระดับชุมชน ตัวบ่งชี้กิจกรรมจึงพิจารณาจากประเภทของกิจกรรมและมีทัศนคติบนพื้นฐานของกิจกรรมเพราะกิจกรรมอย่างหนึ่งอาจครอบคลุมหลายมิติ ดังนี้

2.2.5.1 ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ได้แก่ การรวมกลุ่มเพื่อการผลิตการจำหน่าย การบริโภคและการระดมทุนของชุมชน เป็นต้น

2.2.5.2 ด้านสังคมวัฒนธรรมและประเพณี ได้แก่ การจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ด้อย โอกาส การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน

2.2.5.3 ด้านการจัดทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสาธารณสุขของชุมชน ได้แก่ การอนุรักษ์ป่า การอนุรักษ์แหล่งน้ำ พื้นฟูสภาพดินและอากาศ การจัดสาธารณูปโภคและการจัดพื้นที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

2.2.6 ด้านกองทุนกลุ่ม กองทุนเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินงานของกลุ่มหรือเครือข่ายองค์กร กลุ่มหรือเครือข่ายองค์กรหลายกลุ่มเกิดจากการรวมตัวกันเพื่อการออมทรัพย์ ซึ่งเรียกว่า “กลุ่มออมทรัพย์” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมในดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งเป็นการพึ่งตนเองพึ่งกันเองของชุมชน การระดมทุนภายในของกลุ่มจึงเป็นเครื่องสะท้อนถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของกลุ่มได้เป็นอย่างดี ประเด็นที่ให้เป็นตัวบ่งชี้กองทุนกลุ่มพิจารณา ดังนี้

2.2.6.1 ขนาดของกองทุนที่ระดมจากสมาชิก

2.2.6.2 ประเภทของกองทุน ซึ่งพิจารณาจากกิจกรรมกลุ่มต่างๆ

2.2.6.3 ความสม่ำเสมอในการออมหรือการฝากเข้ากองทุนของสมาชิก

2.2.6.4 อัตราการเติบโตของกองทุน

2.2.6.5 ประเภทของกิจกรรมที่ใช้เงินหรือทรัพยากรที่ใช้จากกองทุน

ไปดำเนินการ

2.3 ปัจจัยที่บ่งบอกถึงกระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเพราะเป็นการยกระดับความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา หาทางเลือกการแก้ปัญหา การตัดสินใจในการแก้ปัญหาและการสรุปบทเรียน กระบวนการเรียนรู้จะครอบคลุมถึงการปลูกจิตสำนึกการพัฒนาความรู้และทักษะในการแก้ปัญหาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยที่บ่งบอกถึงกระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน อาจแยกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้ (อนุก นาคะบุตร อ้างถึงใน อนุชาติ พวงสาส์และอรทัย อาจอ่ำ, 2539 : 255 -256)

2.3.1 การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ของบุคคล การวัดเชิงปริมาณและคุณภาพของการศึกษาดูงาน พิจารณาได้ดังนี้

2.3.1.1 จำนวนครั้งของการศึกษาดูงาน

2.3.1.2 คุณภาพการศึกษาดูงาน

2.3.1.3 จำนวนผู้เข้าร่วม

2.3.1.4 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติหลังการศึกษาดูงาน

2.3.2 เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ เป็นเวทีสำหรับสรุปทเรียน จากการศึกษา
ดูงาน เวทีวิเคราะห์ปัญหาและเวทีเชื่อมโยงเครือข่าย เป็นต้น ตัวบ่งชี้เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้
พิจารณาได้ ดังนี้

2.3.2.1 จำนวนครั้งของการจัดเวที

2.3.2.2 ประเภทของเวทีที่จัด

2.3.2.3 จำนวนผู้เข้าร่วม

2.3.2.4 คุณภาพของกระบวนการวิเคราะห์

2.3.3 การขยายเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือ ซึ่งมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

2.3.3.1 จำนวนสมาชิกและอัตราเพิ่ม ณ ระยะเวลาหนึ่ง

2.3.3.2 จำนวนองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.3.3.3 ประเภทของงานและกิจกรรมมีความหลากหลาย

2.3.3.4 การได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอก

2.4 ผลกระทบจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นเครื่อง
สะท้อนที่ดีประการหนึ่งของความเข้มแข็งของชุมชน การวัดผลกระทบจากการดำเนินงานจะต้อง
เชื่อมโยงกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ตัวบ่งชี้ผลกระทบจาก
การดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

2.4.1 ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ เป็นตัวบ่งชี้ที่มีความสัมพันธ์ในระดับ
ครอบครัวค่อนข้างมาก เช่น รายได้ หนี้สิน รายจ่าย ผลผลิต เป็นต้น สำหรับผลการพัฒนาใน
ระดับกลุ่มหรือเครือข่ายองค์กร พิจารณาได้ดังนี้

2.4.1.1 จำนวนและขนาดของกองทุนทั้งหมดในชุมชน รวมทั้งอัตราเพิ่ม
และอัตราลดด้วย

2.4.1.2 จำนวนหนี้สินรวมของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน รวมทั้งอัตรา
เพิ่มและอัตราลดด้วย

2.4.1.3 รายได้รวมและรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนของสมาชิกที่ทำงานใน
ชุมชน และนอกชุมชน

2.4.1.4 ช่องว่างรายได้ระหว่างกลุ่มคนรวยและคนจนในชุมชน

2.4.1.5 จำนวนของแรงงานอพยพที่ทำงานอยู่นอกชุมชนและกลับ
เข้ามาในชุมชน

2.4.1.6 ความหลากหลายของทางเลือกในการประกอบอาชีพ

2.4.1.7 ผลการดำเนินงานของกลุ่มการผลิต การจำหน่าย การบริโภค
โดยวัดจากผลกำไรหรือขาดทุน

2.4.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม ตัวบ่งชี้การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรมในระดับชุมชน พิจารณาได้ดังนี้

2.4.2.1 สัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกอพยพย้ายถิ่นออกไปจากชุมชนต่อจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน

2.4.2.2 สัดส่วนของจำนวนครัวเรือนที่สมาชิกได้อพยพย้ายถิ่นกลับเข้ามาในชุมชนต่อจำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน

2.4.2.3 จำนวนผู้ได้รับสวัสดิการชุมชน เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก และผู้ด้อยโอกาส

2.4.2.4 อัตราการประกอบอาชีพการเกษตรและการเสพยาเสพติด

2.4.2.5 การปรับใช้และการสืบทอดภูมิปัญญาและความรู้พื้นบ้าน

2.4.2.6 การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน

2.4.2.7 จำนวนและอัตราเพิ่มหรือลดของบุคคลที่สนใจบวชเรียน

2.4.3 ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม การอนุรักษ์จะเกิดผลจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของกลุ่มบุคคลทุกฝ่าย ตัวบ่งชี้พิจารณาได้ ดังนี้

2.4.3.1 พื้นที่ป่าในชุมชนเพิ่มขึ้น

2.4.3.2 แหล่งน้ำสาธารณะมีสภาพดีขึ้น

2.4.3.3 สภาพดินในชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

2.4.3.4 มลภาวะทางอากาศและเสียงในชุมชนลดลง

2.4.3.5 ชุมชนมีพลังการต่อรองกับรัฐบาล ด้านสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

2.5 การวัดจากตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน

บุญยัง หมั่นดี (ม.ป.ป. : 2-3) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่า ความสำเร็จจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสมาชิกรวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ มีอุดมการณ์ร่วมกัน มีจุดประสงค์อันเดียวกัน การที่จะชี้ว่าชุมชนใดมีความเข้มแข็งจะวัดจากตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

2.5.1 สมาชิกในชุมชนมีอยู่มีกินอย่างพอเพียง สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ซึ่งการที่จะมีอยู่มีกินอย่างพอเพียงนั้นต้องมีอาชีพ จึงจะสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้าและยารักษาโรคได้

2.5.2 สมาชิกในชุมชนต้องมีความสามัคคีกันไม่มีความขัดแย้งอิจฉาริษยากัน เข้าใจบทบาทหน้าที่ของผู้นำและผู้ตาม

2.5.3 การรวมกลุ่มของสมาชิก เป็นองค์กรชาวบ้านหรือเครือข่ายองค์กรของประชาชน การรวมกลุ่มนี้ควรเกิดจากปัญหา ความต้องการของสมาชิกและสมาชิกกลุ่มควรมีปัญหาเหมือนกัน มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกัน

2.5.4 สมาชิกในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิด โดยการพูดคุย และการประชุมกลุ่มองค์กรที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ เพื่อความโปร่งใสในการดำเนินงานของคณะกรรมการ

2.5.5 สมาชิกในชุมชนมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น โดยเฉพาะ ถ้าเป็นผู้นำแล้วไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางการหรือไม่ทางการ ต้องมีความซื่อสัตย์ให้สมาชิกในชุมชน มีความเชื่อถือ จึงจะช่วยให้การดำเนินการต่างๆ ประสบผลสำเร็จ

2.5.6 การยกย่องคนดี ช่วยเหลือเด็ก สตรี คนชราและผู้พิการ ที่ควรให้ความช่วยเหลือ

บุญยัง หมั่นดี. (ม.ป.ป. : 5) ได้ศึกษาตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของชุมชนเฉพาะชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (อีสานใต้) พบว่า 1) สมาชิกในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงครอบครัวได้ 2) สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี 3) ชุมชนเกิดการรวมตัวกันตั้งกลุ่มองค์กรประชาชน 4) ชุมชนมีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกเป็นประจำ 5) สมาชิกในชุมชนมีความซื่อสัตย์ 6) ชุมชนมีการยกย่องคนทำความดี 7) ชุมชนมีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ คนชราและเด็ก 8) สมาชิกในชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 9) สมาชิกในชุมชนมีโอกาสนหาความรู้อยู่เสมอ 10) ครอบครัวในชุมชนมีความอบอุ่นรักใคร่ปรองดองกัน 11) ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชน มีคุณธรรมและ จริยธรรม 12) ชุมชนสามารถแก้ปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง

2.6 เครื่องชี้วัดศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ส่วนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2544 : 11-12) ได้แบ่งเป็น 5 ด้านดังต่อไปนี้

2.6.1 ความเป็นองค์กรชุมชน ได้แก่

2.6.1.1 สมาชิกมีความตระหนักต่อจิตสำนึกร่วมต่อท้องถิ่นและเห็นคุณค่าของตนเอง

2.6.1.2 มีผู้นำที่เน้นการมีส่วนร่วม มีความสามารถในการบริการชุมชนเสียสละ

2.6.1.3 การมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการตัดสินใจ การบริหารจัดการ

2.6.1.4 มีกิจกรรมร่วม ในการแก้ปัญหาหรือหนุนเสริมศักยภาพ

2.6.1.5 สมาชิกมีความสามารถในการเรียนรู้/วิเคราะห์ปัญหาให้เท่าทัน

สถานการณ์และมีความเข้าใจถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง

2.6.1.6 จิตสำนึก (ความรักท้องถิ่น)

2.6.1.7 กิจกรรม (มีกิจกรรมที่สนองความต้องการของสมาชิก)

2.6.2 มีการบริหารจัดการที่ดี ได้แก่

2.6.2.1 มีแผนพัฒนาชุมชน / องค์กร

2.6.2.2 มีระบบบริหารจัดการที่ดี (ธรรมาภิบาล) แบ่งออกเป็นดังนี้

- 2.6.2.2.1 ความซื่อสัตย์สุจริต
- 2.6.2.2.2 ความเปิดเผยโปร่งใส
- 2.6.2.2.3 ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้
- 2.6.2.2.4 มีความชอบธรรมและยุติธรรม
- 2.6.2.2.5 ความมีคุณธรรมและประสิทธิภาพ
- 2.6.2.2.6 ความมีคุณธรรมและจริยธรรม
- 2.6.2.2.7 การมีมาตรฐานการทำงาน
- 2.6.2.2.8 มีส่วนร่วมจากสมาชิกในการตัดสินใจ
- 2.6.2.2.9 มีการกระจายข้อมูลข่าวสาร
- 2.6.2.2.10 มีระบบฐานข้อมูลชุมชนติดตามประเมินผลได้
- 2.6.3 กิจกรรมต่อเนื่องสามารถตอบสนองต่อชุมชนอย่างบูรณาการ ได้แก่
 - 2.6.3.1 มีความสามารถในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและแหล่งทรัพยากร
 - 2.6.3.2 มีกิจกรรมที่ใช้ในการแก้ปัญหาในด้านอาชีพรายได้ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเชื่อมโยงและบูรณาการ
 - 2.6.3.3 มีระบบสวัสดิการของชุมชนและการสร้างหลักประกันความมั่นคงสำหรับชุมชนในอนาคต
 - 2.6.3.4 มีผู้นำเกิดขึ้นหลากหลายและมีจิตสาธารณะ
 - 2.6.3.5 สามารถเป็นชุมชนที่เป็นเวทีเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆได้
- 2.6.4 มีความพยายามพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจและภูมิปัญญา ได้แก่
 - 2.6.4.1 มีการระดมทุนหรือมีการออมทรัพย์สม่ำเสมอและกองทุนเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ
 - 2.6.4.2 มีการกระจายทุน ทรัพยากร สินเชื่อ กองทุนหรือทุนทางสังคมภายในกลุ่มและชำระคืน หรือหมุนเวียนอย่างสม่ำเสมอ
 - 2.6.4.3 มีการใช้กองทุนหรือสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือให้แก่สมาชิกที่จำเป็นและเดือดร้อน
 - 2.6.4.4 มีความสามารถในการยกระดับหรือสะสมภูมิปัญญาจากประสบการณ์ รวมทั้งสร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่สามารถถ่ายทอดกับชุมชนอื่นได้
- 2.6.5 มีการเชื่อมโยงขบวนการเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่
 - 2.6.5.1 องค์กรชุมชนเป็นสมาชิกเครือข่ายและมีส่วนร่วมในกิจกรรม
 - 2.6.5.2 มีส่วนร่วมผลักดันนโยบายและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานพัฒนาหรือการถ่วงดุลกับกลไกเชิงนโยบายโดยเฉพาะในกลไกท้องถิ่น

สมาชิก 2.6.5.3 มีการสนับสนุนการฝึกอบรมให้แก่ผู้นำองค์กรเครือข่ายและ

2.6.5.4 มีความสม่ำเสมอในการจัดการประชุมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.6.5.5 มีการติดต่อสื่อสารกันภายในระหว่างสมาชิกขององค์กร

2.6.5.6 การเรียนรู้และการปฏิบัติจริง

2.6.5.7 กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของ

สมาชิก

จากความเป็นองค์กรชุมชนดังกล่าวสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 แสดงความเป็นองค์กรชุมชน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นประเด็นที่หลากหลายที่บ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตของสังคมหรือสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ถ้าชุมชนมีคุณลักษณะดังกล่าวย่อมแสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ๆ ด้วย สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สังเคราะห์ปัจจัยที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดเป็นกรอบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านไว้ 3 ด้านที่สำคัญ ดังนี้

1. ด้านสังคม ได้แก่ ความเป็นองค์กรชุมชน องค์กรมีการสนองตอบต่อปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพและมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

2. ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การมีระบบบริหารจัดการที่ดี ในชุมชนเมืองที่กรที่มีกิจกรรมต่อเนื่องและสามารถตอบสนองต่อชุมชน

3. ด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ความพยายามพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ผลการดำเนินงานในการประกอบอาชีพ และมีการสะสมภูมิปัญญาจากประสบการณ์

แนวความคิดพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (สำนักงานสถาบันราชภัฏ, 2545 : 112-114)

การพัฒนาสังคมที่ต่างกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเป็นเวลาอันยาวนานก่อให้เกิด บทเรียนที่สำคัญของนักพัฒนาว่า ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยการหยิบยื่นความช่วยเหลือ เมตตาจิตและทรัพยากรอื่นใดจากคนภายนอกชุมชนเพียงลำพังนั้น ไม่เคยประสบความสำเร็จที่ยั่งยืนถาวรได้เลย แต่ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาในแนวดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์เท่าที่ควร แต่ทำให้ชุมชนที่ได้รับการพัฒนากลับต้องพึ่งพาคนและทรัพยากรภายนอกชุมชนมากขึ้น และบ่อยครั้งที่การพัฒนาก่อให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมานับประการ ทั้งที่มีการวางแผนในการให้ความช่วยเหลือตามโครงการต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น ส่งผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างแท้จริงเข้าไปศึกษาปัญหา ศึกษาชุมชนและเสนอแนวความคิดที่ยอดเยี่ยมโดยจัดสรรเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจำนวนมหาศาล แต่ผลกลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

นักวิชาการด้านการพัฒนาจำนวนมากให้ความเห็นว่า การพัฒนาในแนวเก่าที่มุ่งให้ความช่วยเหลือทั้งด้านบุคลากร วิชาการ และทรัพยากรภายนอกเข้าไปเพียงฝ่ายเดียวนั้น ไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ เพราะการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนจะบังเกิดผลเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำของทั้งนักพัฒนาและประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ โดยมีประชาชนเป็นผู้กระทำ ในการพัฒนามิใช่เป้าหมายหรือผู้ถูกกระทำ กระบวนการดังกล่าว การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการดำเนินงานพัฒนาจะก่อให้เกิด "ปัญญา" และ "พลัง" ในการก้าวผ่านความยากลำบาก ในการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างมั่นคงในการพัฒนายุคปัจจุบัน จึงได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาสังคมของทุกประเทศ

2. ความหมายและการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสีย ในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความเพียงการตั้งประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือ

ชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิธีการดำเนินการของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนา มักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่อยู่เป็นที่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้นหลังจากที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการรวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นไปโดยอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้เข้ามีส่วนร่วมด้วยตนเอง ปารีชาติ วลัยเสถียร (2542 : 138-139) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม 2 ลักษณะ คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลรวมทั้งในการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยกระจายอำนาจการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ในมีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจจัดอัตรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

3. ความหมายและลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนนั้น ชูวงศ์ ฉายะบุตร (2534 : 170) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองว่า ประชาชนมีความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม ประชาชนยังขาดความรู้ในการปกครองตนเอง แต่มีความอยากที่จะปกครองตนเองอยากทำงานและสละทรัพย์สินสมทบเพื่อสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น และสนใจฟังข่าวคราวของรัฐบาลเสมอ ดิน ปรัชญาพฤกษ์ (2527 : 623-624) มีความคิดสอดคล้องกันว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หมายถึงการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาเลือกตั้งผู้นำ

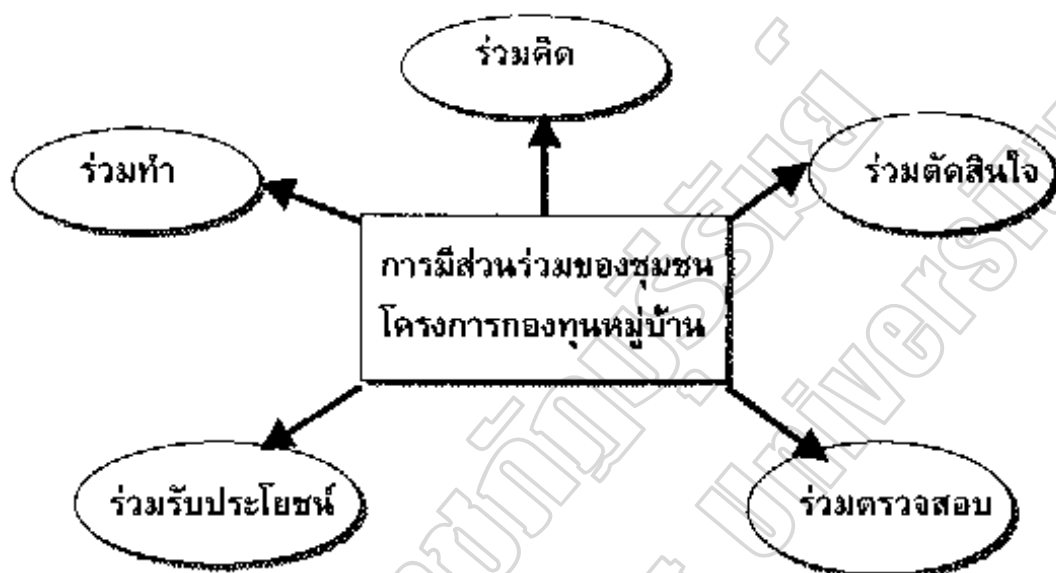
หรือผู้บังคับบัญชา การเข้าไปมีเสียงในการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้ง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาตุลผลกระทบของนโยบายเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงให้เป็น นโยบายใหม่ในครั้งต่อไปด้วย สำหรับการมองการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองอย่างมี ประสิทธิภาพนั้น วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น (2519 : 36) กล่าวว่า การเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึง เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เข้ามีส่วนร่วมแสดงออกถึงความต้องการอย่างเสรี ซึ่งการเข้ามามี ส่วนร่วมทางการเมืองนี้ เป็นการแสดงออกถึงสิทธิหน้าที่และความเรียบร้อย ความรับผิดชอบ ของประชาชน โดยมีได้หมายความเฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียง เลือกตั้ง หรือเพียงลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่คนนิยมชมชอบ เท่านั้นแต่หมายรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ ตามความ เหมาะสม ความสามารถและโอกาสตลอดจนการกระทำทุกอย่างซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในสิทธิ และหน้าที่ของตนเพื่อมุ่งประสงค์ที่จะทำให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง (decision making process in politics) ตามครรลองของประชาธิปไตย นอกจากนี้ ปกรณ์ ปรียากกร (2530 : 64) และ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของ ชุมชนทางการเมือง สอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมี ลักษณะ ดังนี้ 1) เป็นผู้ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชน รวมตลอดทั้งความต้องการของชุมชน 2) เป็นผู้ ร่วมวางแผนนโยบายแผนงาน โครงการ กิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน 3) เป็นผู้ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน 4) เป็นผู้ร่วม คิดตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม 5) เป็นผู้ร่วมจัดปรับปรุงระบบการ บริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 6) เป็นผู้ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของ ชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง 7) เป็นผู้ร่วม ปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและ กิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย 8) เป็นผู้ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการ และ กิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อย่างไรก็ตาม สมศักดิ์ สุวรรณสุจริต (2531 : 43 - 44) จำแนกการมีส่วนร่วมของ ประชาชนออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมโดยตรง ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจ กรรมพัฒนาโดยตรงด้วยตัวเองในลักษณะต่าง ๆ เช่น ร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร โครงการ การให้ข้อคิดเห็น การสละแรงงาน การให้ความร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการ 2) การมี ส่วนร่วมทางอ้อม ได้แก่ การมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น ให้ข้อคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะผ่านทางผู้แทนของประชาชน 3) การมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ได้แก่การ มีส่วนร่วมผ่านสถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วมได้ ตลอดเวลา สมใจ เข้มเจริญ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ตำบลสะเยียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ผลศึกษาวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ จำนวนที่ดินที่ใช้ประโยชน์ ความรู้ ความคิด การได้รับข่าวสาร และความเห็นต่อกันของเพื่อนบ้าน ในทำนองเดียวกันสุทัศน์ สิทธิจินดา (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านดอนยาง ตำบลดอนสมบูรณ์ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา ด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้านดอนยาง มี 7 ประการ ได้แก่ 1) การร่วมประชุม 2) การร่วมบำรุงรักษา 3) การร่วมแรง 4) การร่วมใช้ประโยชน์ 5) การร่วมวางแผน 6) การร่วมติดตาม และ 7) ปัจจัยคุณสมบัติของผู้นำการพัฒนา 6 ประการ ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ เชื่อมมั่น มีศรัทธาและยินดีให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้าน คือ 1) ความเป็นประชาธิปไตย 2) การวางแผนการทำงาน 3) เข้มแข็ง 4) ซื่อสัตย์ 5) รอบรู้ 6) มีความรับผิดชอบ และ บังอร อ้วนล้ำ (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองของผู้ปกครองเด็กเล็ก ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี ค้นพบว่า ปัจจัยที่ผลต่อการพัฒนาชุมชน ของหน่วย การปกครองท้องถิ่นรูปแบบเทศบาล ผลการศึกษาวิจัยของ กาญจนา หมาดหล้า พบว่ารูปแบบการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในหน่วยการปกครองท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2540 คือ 1) ประสิทธิภาพฝึกอบรมและการต้องการความรู้เพิ่มเติมของบุคลากร 2) การประสานงานและการทำงานเป็นทีมของบุคลากร 3) ความรู้ความเข้าใจของคณะกรรมการชุมชนในการปกครองท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชน 4) การได้รับข้อมูลข่าวสารของคณะกรรมการชุมชนและ 5) บทบาทของคณะกรรมการชุมชน ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็ก ของ บังอร อ้วนล้ำ ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ของหน่วยการปกครองท้องถิ่น รูปแบบเทศบาล เรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ย คือ 1) ด้านการแก้ไขปัญหา 2) ด้านการติดตามผลการดำเนินกิจกรรมด้านการ วางแผน 3) ด้านการลงทุนบริจาคแรงงานในกิจกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้ศึกษาวิจัยได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวกับโครงการ กองทุนหมู่บ้าน หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เมื่อเป็นเจ้าของก็แสดงว่าเขาจะปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน พอสรุปได้ 5 ประการดังนี้ 1) ร่วมคิด ว่าเงินจำนวนหนึ่งล้านบาทจะใช้ทำอะไรดีที่สุด 2) ร่วมตัดสินใจ ช่วยกันตัดสินใจเลือกทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด 3) ร่วมทำ เมื่อคิดและตัดสินใจแล้วก็ต้องช่วยกันลงมือทำ 4) ร่วมรับประโยชน์ ผู้ที่หาควรเป็นผู้ได้รับประโยชน์และแบ่งปันให้คนที่ด้อยโอกาส 5) ร่วมตรวจสอบ เพื่อความโปร่งใสควรมีการช่วยกันตรวจสอบในสิ่งที่ได้ทำ

การมีส่วนร่วมทั้ง 5 ประการ จึงเป็นพลังทางสังคมของชุมชนในการขับเคลื่อนชุมชนให้พัฒนาไปข้างหน้าโดยใช้เงินหนึ่งล้านบาท เป็นเครื่องมือ ดังภาพประกอบที่ผู้ศึกษาวิจัยได้สรุปดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 แสดงการมีส่วนร่วมของชุมชนโครงการกองทุนหมู่บ้าน

จากแนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวความคิด เพื่อศึกษาวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ของจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ศึกษาเลือกศึกษาปัจจัยที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องในตำบลปัจจัย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับระยะเวลาและงบประมาณในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการองค์กร ได้แก่
 - 1.1 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
 - 1.2 สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
 - 1.3 ระเบียบและข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้าน
 - 1.4 ความพร้อมด้านการเงินของกองทุนหมู่บ้าน
 - 1.5 การจัดการกองทุนหมู่บ้าน
2. ปัจจัยด้านสังคม ที่มีผลต่อความเข้มแข็งโครงการกองทุนหมู่บ้าน
 - 2.1 การตระหนักในปัญหาของชุมชน
 - 2.2 ทูทางสังคมของชุมชน
3. ปัจจัยด้านการเมืองที่มีผลต่อความเข้มแข็งโครงการกองทุนหมู่บ้าน
 - 3.1 การจัดตั้งกองทุน
 - 3.2 ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน

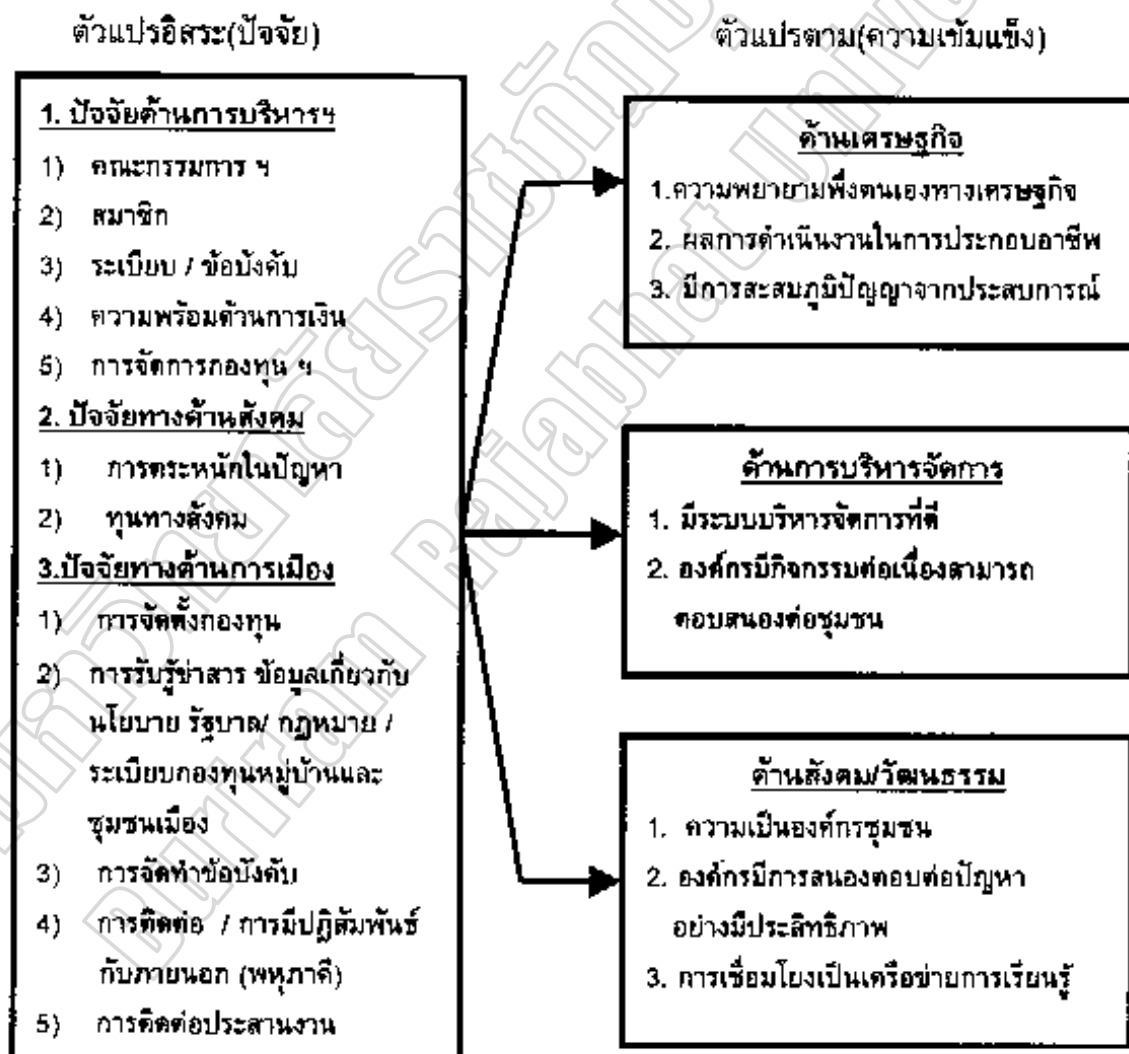
3.3 การจัดทำระเบียบข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้าน

3.4 การปฏิสัมพันธ์กับภายนอก (พหุภาคี)

3.5 การติดต่อประสานงาน

จากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังกล่าวผู้ศึกษาวิจัย จึงได้สรุปเป็นกรอบความคิด สำหรับการศึกษาวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดังนี้

กรอบความคิด ปัจจัยที่ส่งผลความเข้มแข็งในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 7 ปัจจัยที่ส่งผลความเข้มแข็งในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์